ויצא

א. בריש פרשתנו, בתחילת סיפור הליכת יעקב לחרן, נאמר „ויצא יעקב מבאר שבע גו׳". ובביאור הלשון ויצא (ולא וילך — כבס״פ לפני זה (פעמיים)) פירש רש״י „(לא הי׳ צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה ולמה הזכיר יציאתו אלא) מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם, שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה, יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה, וכן ותצא מן המקום האמור בנעמי ורות״[2].

ומקורו של פירוש זה הוא בבראשית רבה עה״פ[3], וז״ל: „בזמן שהצדיק בעיר הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה זיוה פנה הדרה, ודכוותה ותצא מן המקום אשר היתה שמה וגו׳, ותצא וכי לא יצא מן המקום אלא היא . . כשהצדיק בעיר הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה זיוה פנה הדרה, ניחא דתמן לא היתה שם אלא אותה הצדקת בלבד אלא הכא דהוי יצחק ורבקה, רבי עזרי׳ בשם רבי סימון אמר לא דומה זכותו של צדיק אחד לזכותו של שני צדיקים".

וצ״ע, למה לא נחית רש״י לשאול ולתרץ הא דאיתא במדרש על זה, ש־אע״פ שאין הנידון דומה לראי׳, שכאן נשארו יצחק ורבקה במקום שיצא יעקב ממנו, משא״כ גבי נעמי שלא נשאר שם אף צדיק אחד — שאינה דומה זכות ג׳[4] צדיקים לזכותם של שני צדיקים. — דהשאלה והתירוץ הם גם ע״ד הפשט.

[ודוחק גדול לפרש דס״ל לרש״י ש־מקום מושב יצחק ורבקה בזמן ההוא הי׳ בעיר חברון (וע״ד מ״ש במדרש שם[5] לפנ״ז „כבר כתיב[6] וישמע (יעקב) אל אביו ואל אמו, ומה ת״ל ויצא יעקב מבאר שבע, אלא אמר, אבא בשעה שבקש לצאת לחוץ לארץ היכן הורשה לא מבאר שבע אף אני הריני הולך לבאר שבע אם נותן לי רשות הרי אני יוצא ואם לאו איני יוצא לפיכך צריך הכתוב לומר ויצא יעקב מבאר שבע"). ולכן לא נחית רש״י לבאר שאינה דומה זכותו של צדיק אחד כו׳, כי כיון שיצחק ורבקה התגוררו אז בחברון, ואילו יצי־את יעקב היתה „מבאר שבע", הרי לא נשאר אף צדיק אחד בעיר (בדיוק כמו גבי נעמי ורות), והמדרש דלעיל (מקורו של פרש״י זה) ס״ל שיצחק הי׳ גר אז בבאר שבע ולכן צריך לתרץ שאינה דומה כו׳[7] —

כי[8] בפשוטו של מקרא מפורש רק

---

1) ריש פרשתנו.

2) רות א, ז.

3) פס״ח, ו.

4) צע״ק שבמדרש כאן אומר: אחד . . שני צדיקים.

5) ב״ר שם ה בסופו.

6) תולדות כח, ז.

7) ראה נזר הקודש (השלם שם, ז סד״ה והלא כמה) מפי׳ „אב״א" (ר׳ אברהם ב״ר אשר. נדפס בס׳ „אור השכל" על בראשית רבה — ווינציאה, שכ״ח). מלאכת הקודש על פרש״י כאן בסופו.

8) נוסף על מ״ש במפרשים (ראה פי׳ אב״א ופי׳ מהרז״ו לב״ר שם) שגם לדיעה זו, עיקר יציאתו (שעשתה רושם) היתה ממקום שדר בה בקביעות עם אבותיו, דהיינו בחברון, ולא בבאר שבע שלא הלך שם רק לשעה (וראה מפרשים שצויינו לקמן הערה 10). וראה חזקוני כאן „באר שבע מקום קרוב לחב־

ש„ויעל [יצחק] משם באר שבע״[9] ולא נזכר שיצחק הלך מבאר שבע לחברון[10].

ב. לכאורה י״ל שלפי פירוש רש״י אין מקום לשאלה זו, שהרי רש״י מוסיף על לשון המדרש בתחילת פירושו, וכותב „מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם״, דיש לפרש כוונתו בזה, שהגם שבדרך כלל יציאת הצדיק מן העיר גורמת לסילוק ההוד והזיו וההדר של העיר (שאין זה ענין של עשיית „רושם״ בלבד), מ״מ, בנדו״ד, ביציאת יעקב מבאר שבע, עשתה יציאה זו (רק) רושם, כיון שהיו שם יצחק ורבקה.

אבל לא גלאַטיק (חלק) לבאר כן כוונת רש״י, שהרי כותב „מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם (וממשיך בחדא מחתא) שבזמן שהצדיק בעיר כו׳״, ולפי הנ״ל הי׳ יותר מתאים לומר „מגיד שיציאת יעקב עשה רושם״, ואח״כ להמשיך בלשון סתמי (בנוגע לצדיקים בכלל) „שבזמן שהצדיק בעיר כו׳״.

ומשמע, שגם מ״ש רש״י „שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם״ לא נאמר רק ביעקב אלא הוא גם כשלא נשאר בעיר צדיק אחר (כבנעמי) [והטעם ש־כותב הלשון „עושה רושם״ — יש לבאר, כי הודה זיוה והדרה הם רק ענין של „רושם״ לגבי עצם מציאות העיר].

ג. והנה תוכן פירוש זה הביא רש״י גם בפירושו לרות שם, וז״ל „מגיד ש־יציאת צדיק מן המקום ניכרת ועושה רושם פנה זיוה פנה הדרה פנה שבחה של עיר וכן ויצא יעקב מבאר שבע״.

וצ״ע למה כאן בפי׳ עה״ת הוצרך רש״י לכפול „בזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה, יצא משם פנה הודה כו׳״, ולא כתב בקיצור (כבפי׳ לרות) שע״י יציאת צדיק מן המקום פנה זיוה כו׳[11].

ונראה לבאר שיש שינוי תוכני בין פירוש רש״י בפרשתנו לפירושו ברות, דהכא (בפרשתנו) שרש״י מקדים „שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה״ (ואח״כ ממשיך „יצא משם פנה הודה כו׳״) משמעו שהחידוש הוא בהחיוב, שהצדיק הוא כל הודה וזיוה והדרה של העיר (ובדרך ממילא שע״י יציאתו משם „פנה הודה וכו׳״); משא״כ ברות ששם כתב רק השלילה, שע״י „יציאת צדיק . . פנה זיוה פנה הדרה״, הרי לא מודגש שהיות הצדיק בעיר פועלת שינוי יסודי בעיר עד שזהו ההוד וכו׳ של העיר, ורק שהיציאה גורמת חסרון בעיר.

ומטעם זה כותב שם רש״י „ניכרת ועושה רושם״, משא״כ בפרשתנו כתב רק „עושה רושם״ — כי שם אין ההדגשה שהצדיק הוא זיוה והדרה של העיר אלא שיציאתו רק ניכרת ועושה רושם, משא״כ בפרשתנו כוונתו להדגיש שזה שהצדיק נמצא בעיר הוא ההוד של המקום וכו׳. ולפי זה י״ל שכוונתו בלשון „עושה רושם״ היא שזהו יותר מ„ניכרת״, אלא שנשתנו לגמרי פני העיר (משא״כ הלשון „עושה רושם״ ברש״י רות שם, שבא בהמשך להלשון „ניכרת״, היא (ע״ד הנ״ל ס״ב) רק למעט מתוקף הדבר).

ודורש ביאור — מהו טעם השינוי בין פירושו כאן לפירושו ברות.

רון הי״. ולהעיר מהלשון במדרש הגדול כאן „כ״ז שהצדיק במדינה״.

9) תולדות כו, כג.

10) ראה בכל הנ״ל מלאֶכת הקודש ובאֵר בשדה על פרש״י כאן.

11) והרי גם ברות רבה שם (פ״ב, יב [ז]) איתא מאמר ר׳ עזרי׳ המובא בב״ר כאן: גדול שבעיר הוא זיוה כו׳ וכן אתה מוצא ביעקב אבינו כו׳.

ד. ויובן כ"ז בהקדם ביאור הגדרת השפעת הצדיק על העיר בפרש"י, שגם בזה שינה מלשון המדרש, שבמדרש איתא "שבזמן שהצדיק בעיר הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה זיוה פנה הדרה"[12], וברש"י מוסיף גם "הוא הודה", ולא עוד אלא שמקדים "הודה"[13] לפני "זיוה" ו"הדרה"[14] (וכן ברש"י רות לפנינו ליתא לתיבת "פנה הודה"[15]).

והנה בפי' תיבות אלו רבו הפירושים[16], אבל כיון שרש"י, פי' לתלמיד בן חמש למקרא, לא ביאר ופירט פירוש תיבות אלו, עכצ"ל שס"ל שמובן מלשונות הכתובים בתורה גופא – ועל הסדר, מן המאוחר אל המוקדם:

הדרה: הלשון "הדר" מפורש בקרא – "והדרת פני זקן"[17], שפירושו – בפשטות – לשון כבוד[18]. ועד"ז בנדו"ד, ש"בזמן שהצדיק בעיר . . הוא הדרה", כי כבודה של העיר הוא שיש בה דברים חשובים ויקרים, וכשצדיק נמצא בעיר נעשית ע"ז עיר מכובדת, עיר שדר בה צדיק.

זיוה: "זיו" הוא כמו "זיו השמש", שפירושו – מלשון אור, אלא שאין זה האור עצמו, אלא רק זיו והארה שמת־פשט ממנו להאיר לעולם. ועד"ז בנדו"ד, ש"בזמן שהצדיק בעיר . . הוא זיוה", כי ע"י הנהגתו הטובה ומעשיו הטובים, ה"ה מקרין אור וזיו על כל אנשי העיר, ו־לומדים ממעשיו כו'.

הודה: גם "הוד" הוא מלשון אור (כמו זיו), כפי שמצינו בנוגע ל"קרני הודו של משה"[19], ובלשון הכתוב[20] "ונתת מהודך עליו", "זה קירון עור פנים"[21] ("פני משה כחמה, פני יהושע כלבנה"[21]), אלא שב־"הוד" יש ענין נוסף לגבי "זיו" – ש"קרן עור פניו" פעל ש"ויראו מגשת אליו"[22], שמזה מובן, ש"הוד" אינו "זיו" סתם, אלא אור הגורם ליראה ופחד.

[וכמובן גם בפשטות: זיו החמה וזיו הלבנה אינם פועלים רגש של יראה ופחד, ואדרבה – נהנים מאורם, ואילו קרני הוד של משה – פעל שיראו מ־גשת אליו].

ועד"ז בנדו"ד, ש"בזמן שהצדיק בעיר הוא הודה" – שנוסף על ה"זיו" שמקרין על אנשי המקום להשפיע על הנהגתם, ישנו גם ענין של "הוד", שמקרין אור כזה שפועל על אנשי העיר רגש של ביטול ויראה[23].

אמנם כ"ז הוא לפרש"י, שמפרש לפי פשטות הענין, ש"הוא הודה . . זיוה . .

---

12) בילקוט לפנינו "הוא זיוה הוא שבחה הוא הדרה" [וראה ב"ר הוצאת תיאודור־אלבק שם ב־חילופי נוסחאות – שרק לפי גירסא אחת ישנו ה־לשון "הודה", וגם שם הוא לא בהחיוב, "הוא הודה", אלא לגבי יציאת הצדיק, "פנה הודה"].

13) וכ"ה בדפוס ראשון, דפוס שני' וכמה כת"י רש"י (שתח"י). ובכמה כת"י רש"י (שתח"י) מתחיל ב"הוא זיוה". ועד"ז בדפוס רומא.

14) ובמדרש לקח טוב כאן "הוא זיוה הוא שבחה הוא הודה".

15) ברות רבה איתא גם "הוא הודה", אבל מתחיל "הוא זיוה", ואח"כ "הוא הודה", וכן אח"כ "פנה משם פנה זיוה פנה הודה".

16) ראה במפרשי המדרש ומפרשי רש"י.

17) קדושים יט, לב.

18) וראה גם משפטים כג, ג ובפרש"י. וראה פרש"י ח"ש כד, סד.

---

*) ובהמשך לשון רש"י "פנה משם" איתא "פנה זיוה (ואח"כ) פנה הודה כו'".

19) פרש"י תשא לד, ל.

20) פינחס כז, כ.

21) פרש"י שם.

22) תשא שם.

23) ראה ר"מ וגו"א בפרש"י. יפה תואר (ובהשלם) לב"ר שם.

הדרה" של העיר היינו השפעתו ופעולתו על יושבי העיר (ולכן מתחיל רש"י ב־"הוד" כנ"ל):

אבל לפי המדרש, זה שהצדיק פועל בעיר "זיו והדר" ("הוא זיוה הוא הדרה") לא קאי על הפעולה והשינוי בהנהגת אנשי העיר, אלא על זכות הצדיק – כפי שמסיים שם "לא דומה זכותו של צדיק כו'" – והיינו מה שהצדיק מגין על העיר[24], וכן שבזכותו של הצדיק ישנן השפעות טובות וברכה וכיו"ב[25].

ה. ועפ"ז מתורץ החילוק בין דברי המדרש ודברי רש"י: לפי פרש"י ה־מדובר הוא ע"ד השפעת ופעולת הצדיק על הנהגת אנשי העיר ומעשיהם, ולכן אין צורך לתרץ זה שנשארו יצחק ורבקה – שהרי מפורש בפרש"י בהמשך הכתובים כאן בנוגע ליצחק "שכהו עיניו וכלוא בבית והרי הוא כמת"[26], וכיון שיצחק הי' "כלוא בבית", לא בא במגע עם אנשי העיר לפעול שינוי בהנהגתם, להקרין עליהם מאורו וזיוו וכיו"ב (אף שמובן שזכותו מגינה על העיר).

[ובנוגע לרבקה, הרי נוסף לכללות הענין ד"כל כבודה בת מלך פנימה"[27], י"ל שהיתה צריכה להמצא במחיצתו של יצחק, במשך כל הזמן, כיון ש"כהו עיניו", כדי לשמשו ולסייעו כו' (דבפשטות עש־תה זאת רבקה[28])].

משא"כ כשמדובר בהגנה על העיר או השפעות הטוב והברכה, הרי כשנמצא יצחק בתוך העיר, אפילו במצב ד"כלוא בבית", ה"ה משפיע בעיר, ואדרבא, להיותו נמצא במצב של "כהו עיניו וכלוא בבית והרי הוא כמת ויצר הרע פסק ממנו" – "ייחד הקב"ה שמו על יצחק"[29] ("אע"פ שלא מצינו במקרא שייחד שמו על צדיקים בחייהם לכתוב אלקי פלוני"[29]) – הרי פשיטא שגדלה זכותו של יצחק ביותר להביא הגנה וכל השפעת טוב להעיר שדר בה.

ו. ע"פ כל הנ"ל יש לבאר החילוק בין פרש"י בפרשתנו ופרש"י ברות:

בפירושו ברות "מגיד שיציאת צדיק מן המקום ניכרת ועושה רושם, פנה זיוה פנה הדרה פנה שבחה של עיר", הכוונה בעיקר על ההגנה וההשפעה שבעיר (ע"ד פירוש המדרש כאן), ולכן לא הקדים רש"י שם "פנה הודה", ולאידך גיסא מוסיף "(פנה) שבחה של עיר", שבזה מדגיש שאין המדובר (כ"כ) בפעולה והשפעה על הנהגת אנשי העיר, אלא ב"שבחה" של העיר, שע"י יציאת צדיק פנה שבחה של העיר.

משא"כ בפרשתנו כוונת רש"י (כנ"ל) להשפעת הצדיק על הנהגת ומעשי אנשי העיר, וזהו שמסיים כאן "וכן ותצא מן המקום האמור בנעמי ורות", וכוונתו כאן הוא לזה, שיציאה של נעמי ביחד עם

24) ויש לומר, שלפרש"י דבר זה שזכות הצדיק מגינה על עירו וכו' כבר ידעינן ממעשה סדום (וירא יח, כו ואילך). ובמילא לא מתאים כ"כ לומר בשיי־כות לזכות הצדיק שעל העיר "מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם" (אע"פ ששם מדובר בעשרה צדיקים ויותר, וכאן – אפילו בנוגע לצדיק אחד).

25) ראה פי' אב"א הנ"ל (הערה 7) על ב"ר שם (הובא גם באמרי שפר על פרש"י כאן). נזר הקודש השלם לב"ר שם.

26) כח, יג.

27) תהלים מה, יד.

28) שאף שהיו לו רועים לצאנו ועבדים לטפל ברכושו וכו', לא מצינו שיהי' ליצחק עבד ע"ד אליעזר עבד אברהם, ובפשטות תפקיד חשוב כזה, לטפל ביצחק באופן אישי, לא הי' ניתן לסתם עבד.

29) פרש"י פרשתנו שם.

רות פעלה ש„פנה הודה . . זיוה . . הד־רה", שהרי רות דבקה בחמותה (למרות שהיתה בתו של מלך[30]) והלכה ל־התגיירי[31], ודבר זה השפיע על אנשי המקום, ולכן ע"י יציאתה של נעמי עם רות[31] „פנה הודה וזיוה והדרה".

[אבל בפירושו ברות, שפשטות הכ־תוב „ותצא מן המקום" קאי על נעמי, אין לומר בנוגע אליו „הוא הודה כו'" (באופן הפועל יראה וביטול על אנשי המקום)[32], שהרי יציאתה מא"י ביחד עם בעלה לא הי' דבר רצוי, והיתה הנהגה היפך יראת השם. אלא שמ"מ שייך לומר שזכות מעשי' הטובים הגינה וגרמה להשפעת ברכה במקום, באופן שביציאתה פנה זיוה הדרה ושבחה של העיר].

ז. מיינה של תורה[33] שבפירוש רש"י:

ידוע מ"ש באור החיים[34] שהכתוב „ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" הוא רמז על ירידת הנשמה בגוף[35], ד„באר שבע" קאי על שורש הנשמה למעלה, ו„חרן" קאי על עולם הזה („חרן" ע"ש „חרון אף של מקום (בעולם)"[36]). ודוקא ע"י ירידת הנשמה בגוף, „וילך חרנה", הרי היא מתעלית למעלה יותר מכפי שהיתה לפני ירידתה[37], כהכלל „ירידה צורך עליי".

ומרמז רש"י בפירושו על „ויצא יעקב מבאר שבע"[38] ענין נוסף בזה – „לא הי' צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה ולמה הזכיר יציאתו (מבאר שבע)"[38], כלומר: עיקר החידוש בירידת הנשמה הוא בזה ש„וילך חרנה", הליכת הנשמה למקום של „חרון אף של מקום", שיש שם העלמות והסתרים על קיום התורה והמצות, ואעפ"כ מתגברת היא על כל העלמות והסתרים אלו ועוסקת בתורה ובמצות, ויתירה מזו, שהיא פועלת בירור נה"ב והגוף וחלקו בעולם ועושה דירה לו ית' בתחתונים[37] – וא"כ יש מקום להקשות למה מזכיר הכתוב כאן גם יציאתו מבאר שבע (שלא זהו עיקר הנסיון של הנשמה, ובמילא מובן שלא בגלל זה היא העלי' שלה)[39].

וע"ז מתרץ רש"י – „מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם", די"ל הרמז בזה לענין ירידת הנשמה למטה, שעצם ה„יציאה" ממצב של דביקות בה־קב"ה (שבו הייתה קודם ירידתה למטה) „עושה רושם" למעליותא ופעולה גדולה.

---

30) פרש"י רות שם, ב.

31) ראה פרש"י שם, יט ותלכנה שתיהם „כיון שנתנה דעתה להתגייר השוה אותה הכתוב לנעמי".

32) ובפרט שבאשה (נעמי) לא מתאים כ"כ ענין ההשפעה מצד הנהגתה כו' בכללות העיר, דכל כבודה בת מלך פנימה (כנ"ל בפנים), משא"כ בנוגע לרות, שגיור בתו של מלך הוא דבר מפורסם כו'.

33) היום יום טז שבט.

34) פרשתנו כח, יד. הובא ונתבאר בקיצורים והערות לתניא ע' נז. ד"ה ויצא תר"ל (סה"מ תר"ל ע' כט).

35) ועד"ז על ירידת בנ"י בגלות – ראה זהר ריש פרשתנו קמז, א. שם כג, ב (הובא באוה"ת פרשתנו (כרך ה) תתנד, א). ב"ר פס"ח, יג. של"ה פרשתנו רצב, ב.

36) פרש"י ס"פ נח.

37) נתבאר בארוכה בד"ה ושבתי בשלום תש־ל"ח (סה"מ – מלוקט ח"ב ע' קסב ואילך). וש"נ. לקו"ש חט"ו ע' 245 ואילך.

38) להעיר שבדפוס ראשון דפרש"י (ובכמה כת"י רש"י שתח"י) הד"ה הוא „ויצא יעקב מבאר שבע", ובהתחלת פירושו „למה הזכיר יציאתו מן המקום".

39) באוה"ח הנ"ל „ואומרו מבאר שבע ממקום שממנו יצאו הנשמות יקרא באר מים חיים ושבע ירמוז אל שבועת ה' אשר תשבע הנפש ביציאתה שלא לעבור על דברי תורה". אבל לפ"ז אינו חלק מגוף הירידה אלא רק הנתינת כח על העבודה או על העלי' (ראה במקומות שבהערה 34). משא"כ לפי המבואר בפנים.

דכיון שכאשר הצדיק הוא בעיר – „עיר אלקינו" – „הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה", שכל מציאות הנשמה היא מה שהיא נהנית מזיו השכינה[40] ויש לה אהבה ויראה מאלקות, וע"י יציאתה מ„עיר אלקינו", „פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה"[41] – הרי שעצם יציאת הנשמה משרשה ומקורה („באר שבע") היא מסירת נפש ולכן „עושה רושם"[42].

וכיון שכן, ברור שבזכות היציאה עצמה, ראוי כאו"א מישראל לכך ש־הקב"ה יחזירו למקומו האמיתי, „ושבתי בשלום אל בית אבי והי' הוי' לי לאלקים וגו'"[43], בגאולה האמיתית וה־שלימה על ידי משיח צדקנו, תיכף ומיד ממש.

(משיחות ש"פ ויצא תשכ"ה, תשמ"ח)

---

40) רמב"ם הל' תשובה פ"ח ה"ב. מברכות יז, א.

41) ראה תניא פל"ז (מח, סע"א).

42) ויש לומר שזהו שרש"י מסתיי„וכן ותצא מן המקום האמור בנעמי ורות", דשם אין המדובר ביציאה מא"י לחו"ל (כבפרשתנו בנוגע ליעקב) – שהיא ע"ד יציאת הנשמה משרשה ומקורה וירידתה למטה בגוף – אלא להיפך, יציאה מחו"ל לא"י. וגם שם מדגיש הכתוב „ותצא מן המקום", כי עיקר החידוש הוא עצם היציאה ממקומו של האדם, וגבי רות הי' זה בעקירתה ויציאתה ממקומה ע"מ להתגייר.

43) פרשתנו כח, כא. וראה בארוכה ד"ה ושבתי בשלום הנ"ל.